

Отже, вищий мотиваційний рівень побудови мовної особистості найбільш індивідуалізований, і саме тому є найменш чітким за своєю структурою. На думку Ю. М. Караулова, цей рівень також складається з трьох елементів – одиниць, відношень і стереотипів. Зрозуміло, що одиницями тут не можуть бути семантичні або мовно-орієнтовані елементи – слова, не можуть ними бути й гностично-орієнтовані структурні елементи тезаурусу – концепти, поняття, дескриптори.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Орієнтація одиниць мотиваційного рівня повинна бути прагматичною й пов'язаною з комунікативно-діяльними потребами особистості, які залежать як від її соціального статусу, особливостей характеру, так і від конкретної комунікативної ситуації. Виходячи з цього, можна виділити серед лінгвопрагматичних особливостей індивідуального стилю спілкування Шарля де Голля заангажованість, емоційну експресивність, високий рівень когнітивної складності, високу самовпевненість і орієнтацію на розвиток/покращення. Для Жака Ширака характерними є низька самовпевненість (порівняно з Шарлем де Голлем), імпульсивність й орієнтація на роль посередника/інтегратора. У подальшій науковій роботі буде приділятися увага саме дослідженню мотиваційного рівня мовних особистостей політичних ораторів.

Використана література:

1. Богин Г.И. Уровни и компоненты речевой способности человека. Калинин: Калинин. ун-т, 1975. – С. 15.
2. Богин Г.И. Модель языковой личности в ее отношении к разновидностям текстов. АДД. – Л.: ЛГУ, 1984. – С. 23.
3. Виноградов В.В. К теории построения поэтического языка: Учение о системах речи литературных произведений // Поэтика: Сборник статей. Временник отдела словесных искусств. – Л.: ЛГУ, 1927. – Т. III. – С. 17.
4. Виноградов В.В. О художественной прозе. – М., Л.: МГУ, 1930. – С. 180.
5. Гердер И.Г. Избранные сочинения. – М., Л.: Наука, 1959. – С. 133-144.
6. Караулов Ю.Н. Языковое время и языковое пространство: О понятии хроногlossы // Вестник Московского гос. ун-та. Сер. филол. – М.: 1970. – № 1.
7. Кондильяк Е.Б. Сочинения в 3-х т. М.: Наука, 1980. – Т. I. – С. 182.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Gaulle de Charles. Allocution radiodiffusée et télévisée prononcée au Palais de l'Elysée. Paris, le 29 avril. 1959.
2. Gaulle de Charles. Allocution radiodiffusée et télévisée prononcée au Palais de l'Elysée. Paris, le 19 mai 1968.
3. Chirac Jacques. Discours de Monsieur Jacques Chirac Président de la République à l'Université de Saint-Petersbourg, le 27 septembre 1997.
4. Chirac Jacques. Discours de Monsieur Jacques Chirac Président de la République à l'Université de Chevtchenko, le 3 septembre 1998.

*Ізотова Н.П.
Київський національний
лінгвістичний університет*

КОНЦЕПТ ТВОРЧИЙ ШЛЯХ В АНГЛОМОВНОМУ БІОГРАФІЧНОМУ РОМАНІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ І. СТОУНА “LUST FOR LIFE”)

Измеряемый километрами и годами, мозолями на ногах и горькими заблуждениями в душе, путь не дробится на отдельные куски-значения пространственной дороги, путешествия и жизненного

выбора, а плавно перетекает из одного в другое, то расчлениаясь на параллельные тропинки-смыслы, то соединяясь в одну дорогу жизни и судьбы.

Никитина С.Е.

Сучасний етап розвитку англomовної біографічної прози характеризується співіснуванням у ній творів різних жанрів, особливе місце серед яких посідає біографічний роман. У рамках когнітивної поетики, основним завданням якої є розкриття тих механізмів, за допомогою яких відбувається сприйняття та інтерпретація художнього тексту, відкривається новий ракурс дослідження біографічних романів – вивчення їхньої концептуальної організації.

Кожний художній твір функціонує як цілісна система, що відображує авторський спосіб сприйняття дійсності. Одиницею, що безпосередньо пов'язана з індивідуально-авторською концепцією художнього твору, виступає художній концепт. Дослідження концептів, які формують індивідуально-авторську картину світу, дає можливість глибше проникнути у царини твору та зрозуміти авторське світосприйняття, віддзеркалене у ньому. Розмаїття теоретичних підходів до вивчення художнього концепту [2; 4; 5; 6; 13] свідчить, з одного боку, про складність цього поняття, а з іншого, – про те, що теорія художнього концепту, а також методика його експлікації та аналізу перебуває в стадії формування. Є певний досвід вивчення художніх концептів у поезії [8], драматичних творах [12], але художня проза у цьому ракурсі поки що залишається поза увагою дослідників. Необхідність подальшого всебічного аналізу природи художнього концепту, застосування нових методик його дослідження, які б урахували специфіку прозового твору, визначили **актуальність** даної статті.

Метою цієї розвідки є встановлення особливостей текстового втілення концепту **ТВОРЧИЙ ШЛЯХ** в англomовному біографічному романі відомого американського біографа-романіста Ірвінга Стоуна “Жага життя”. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- з'ясувати основні особливості художнього концепту;
- встановити місце концепту **ШЛЯХ** в англomовній картині світу за допомогою лінгвістичних та тлумачних словників;
- розкрити зміст концепту **ТВОРЧИЙ ШЛЯХ** у досліджуваному біографічному романі;
- окреслити індивідуально-авторське бачення специфіки шляху творчості, який пройшов відомий голландський художник Ван Гог.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях концепт розглядають як певний смисл, ідею, як спосіб репрезентації дійсності у свідомості людей, що несе важливу культурну інформацію і знаходить своє конкретне вираження у вигляді знаків.

У рамках когнітивної поетики для концептів у художніх творах використовують терміни “текстовий концепт” [7; 8] та “художній концепт” [4; 9; 13]. Текстовий концепт являє собою від початку максимально й абсолютно згорнуту смислову структуру тексту, що є, з одного боку, відправним моментом при породженні тексту, а, з іншого, – кінцевою метою його сприйняття [8, 63].

Уперше термін “художній концепт” був запропонований С. А. Аскольдовим ще у 1928 році. Автор виокремив “понятійні концепти” (логічні) та “художні концепти”, не претендуючи при цьому на їх абсолютний розподіл. На його думку, найсуттєвішою характеристикою концепту є функція заміщення: “Концепт є розумовим утворенням, що заступає у процесі мислення невизначену кількість подібних предметів” [2, 269-270].

Хоча художній концепт є нібито продовженням пізнавального, між ними існують

істотні відмінності. В основі понятійного концепту лежить принцип інформативності, в основі художнього – образність. Здатність художнього концепту до заміщення пов'язана не з його потенційною відповідністю реальній дійсності чи законам логіки, як це має місце в пізнавальних концептах, а виникає на основі “художньої асоціативності”. До інших основних характеристик художнього концепту належать також символічність, динамічний та потенційний характер, відсутність чітких, логічних меж, психологічна складність [там само, 274]. Остання полягає у тому, що художній концепт являє собою одночасно пізнавальне та ірраціональне, тобто є поєднанням понять, уявлень, почуттів, емоцій.

Художній концепт не є образом, він може містити його, але частково, при цьому він завжди тяжіє до потенційних образів [там само, 275]. У цьому ракурсі художній концепт розкривається як “позначена можливість”, символічна проекція, символ, знак, потенційно та динамічно направлений на сферу заміщення [6, 12].

Когнітивна поетика окреслила нові перспективи вивчення художніх концептів. У сучасних дослідженнях художній концепт набуває статусу індивідуально-авторського. Його розуміють як одиницю свідомості письменника чи поета, що відбиває власне авторське осмислення та образне уявлення певної сутності предметів чи явищ [4, 7], і пов'язують перш за все з когнітивним вивченням ідіостилю письменника чи поета. Дослідниця В. Г. Ніконова пропонує розглядати художній концепт як такий, що займає нежорстке положення на шкалі “універсальне/індивідуально-авторське” [13].

Художній концепт виникає в результаті діалогу твору з читачем, який розуміє текст “не так, як його розумів автор, а так, як він ”діє” на нього” [5, 16]. Ця особливість художнього концепту зумовлює численні тлумачення його змісту, а також значне розходження між значенням і смислом словесно-художніх елементів, що його виражають.

За своєю природою художні концепти імпліцитні. Імплікований характер зумовлений їхнім нефіксованим характером у тексті. Читач завжди повинен доповнити той фрагмент інформації, що поданий автором. Отже, те, що означають художні концепти, знаходиться поза їх межами. І саме ця “асоціативна позамежність” [2, 275] надає їм художньої сили.

На рівні тексту художній концепт являє собою ядро індивідуально-авторської картини світу, що втілена в окремому тексті чи сукупності текстів одного автора. Під картиною світу в художньому творі, слідом за В. А. Масовою, розуміємо “відображення” реальної дійсності як складного процесу інтерпретації цієї дійсності письменником [9, 36-37]. Особливості картини світу, що представлена в біографічному романі, зумовлені його жанровою специфікою, що виявляється у відтворенні автором історії життя окремої особистості, творчому змалюванні її життєвого шляху, а також тієї безпосередньої дійсності, до якої ця людина залучена.

У центрі уваги письменника опиняється, з одного боку, опис життя людини, а з іншого, – соціальне та культурне середовище, в якому людина живе і творить. Тому для біографічних романів одним із ключових концептів можна вважати концепт ШЛЯХ, що являє собою водночас і результат, і засіб пізнання людиною свого життя, а також систему відносин людини зі світом.

Художній концепт має певну структуру, яка передбачає наявність деяких компонентів або концептуальних ознак, які утворюють різні концептуальні рівні. Концепт, зазвичай, має багатокомпонентну структуру, котра може бути виявлена через аналіз мовних засобів його репрезентації. З огляду на те, що мовні засоби своїми значеннями передають лише частину концепту [16, 63], а також те, що художній концепт є результатом суб'єктивного, індивідуального пізнання, інтерпретація його змісту буде залежати від

контексту та індивідуальності читача.

Метафорично дослідники представляють структуру концепту у вигляді хмари, сніжного кому, плоду [див. 16, 58], виділяючи базовий рівень (ядро) та периферію (інтерпретаційну частину) концепту. Отже, в нашому дослідженні до ядра концепту ШЛЯХ ввійдуть словникові значення тих лексем, що репрезентують даний концепт у мові. До периферії – асоціативно-образні репрезентації, що відображують власне авторську точку зору.

Беручи до уваги той факт, що концепти художнього тексту формуються на синтагматичній основі [3, 58; 9, 32], їх дослідження в біографічних романах передбачає не тільки опис значень слів та виразів, що вербалізують той чи інший концепт, а й аналіз їхнього оточення в контекстах, що містять концептуально важливу інформацію та розкривають певну тему або мікротему твору.

Таким чином, для встановлення змісту концепту ТВОРЧИЙ ШЛЯХ у біографічному романі І. Стоуна “Lust for Life” необхідно, по-перше, встановити місце даного концепту в англійській картині світу; по-друге, виокремити та проаналізувати ті фрагменти роману, що розкривають тему творчих пошуків та творчого становлення відомого художника; по-третє, окреслити атрибутивні та асоціативно-образні характеристики досліджуваного концепту шляхом побудови концептуальних метафор, які дадуть ключ до індивідуально-авторської концепції творчого шляху Ван Гога.

У деяких дослідженнях концепт ШЛЯХ не відносять до центральних термінів культури [16], в інших – його визнають базовим концептом, універсалиєю світової культури [1, 3; 10, 117; 11, 442; 12, 297; 14, 4]. Але, безперечно, він є одним із найважливіших концептів у площині “людина – простір”, що відображує численні аспекти взаємодії людини з різними сферами її доцільної діяльності, в яких діяльність тлумачиться як рух уперед, до певної мети, а засіб її досягнення – як шлях до цілі.

Серед складників, що становлять референтне значення слова “шлях” [1, 4], для досліджуваного біографічного роману важливими вважаємо такі: 1) середовище, в якому відбувається рух; 2) відправний та кінцевий пункти руху; 3) об’єкт, що рухається – людина; 3) засіб, напрям, час руху.

Словникову частину змісту концепту ШЛЯХ у російській мові утворюють такі конкретні значення слова “шлях”: 1) смуга землі, що призначена для пересування; 2) місце, лінія у просторі, де відбувається пересування, сполучення (повітряні сполучення, водні сполучення, шляхи сполучення); 3) подорож, поїздка; 4) образ дії, напрямок діяльності [14, 634]. В українській мові шлях пов’язують зі смугою землі, по якій їздять та ходять; з напрямком діяльності людини, життєвими обставинами; розвитком; лінією руху; напрямом руху в будь-який бік, до певного місця [15]. Основними репрезентантами концепту ШЛЯХ в англійській мові є лексеми: *path, road, way, street, track, trail, route, pathway, footway, course, avenue, passage* [18]. Аналіз словникових дефініцій зазначених лексем свідчить про те, що зі шляхом в англійській мові асоціюються такі поняття: 1) траса для переміщення; 2) саме переміщення; 3) життєвий шлях (від народження до смерті); 4) успіх у справах; 5) засіб досягнення мети.

Для біографічного роману “Lust for Life” домінуючим є концептуалізація поняття шляху як: 1) “життєвого вибору/долі”: “*I must continue on the path I have taken*” (Stone, 122); 2) “подорожі, життєвого циклу”: кожен період творчого розвитку головного героя роману автор пов’язує з певним географічним місцем, тим самим підсилюючи ідею розуміння творчого шляху як подорожі героя; наприклад, “*They stood like three visitors in the art gallery, looking at his work which was a man’s life. They felt slow, painful growth of the artist, the*

fumbling toward maturity of expression, the upheaval that had taken place in Paris, the compassionate outburst of his powerful voice in Arles, which caught up all the strands of his years of labour...and then...the smash...the St. Remy canvases...the crucial striving to keep up to the blaze of creation, and the falling slowly away...falling...falling...falling” (Stone, 484); 3) “інструменту та засобу досягнення певної мети”; наприклад, *“It’s the thing I’ve pointed towards all my life”* (Stone, 122).

Концепт ШЛЯХ може знаходити своє метафоричне переломлення в різних сферах людської діяльності: морально-етичній, ментально-психологічній, соціальній [10, 118], а також в інтелектуально-креативній. В останній шлях постає як творчий розвиток особистості й породжує метафору Творчий Шлях або Шлях Творчості.

У творчій сфері діяльності людини актуальним видається досягнення певної мети, яка полягає у створенні нового, творчого, індивідуального, і саме цьому все підпорядковано. Головна мета героя роману І. Стоуна *“Lust for Life”* визначається як створення картин, що є своєрідним самовираженням митця, як творче вдосконалення художника. Суб’єктом виступає творча особистість – відомий голландський художник Ван Гог. У концепті ТВОРЧИЙ ШЛЯХ у даному романі акцентовані ідеї початку та кінця. Початком творчого шляху можна вважати початок творчої кар’єри Ван Гога, а кінцем – її закінчення. Шлях творчості, який проходить головний герой роману *“Lust for Life”*, складається з послідовних стадій, якими є: болісне становлення художника; нестримні пошуки творчого вдосконалення митця; несподіваний та незвичайний вибух творчого потенціалу і тріумф; і зрештою, – занепад художника як творчий, так і фізичний.

Образно-асоціативна складова концепту ТВОРЧИЙ ШЛЯХ у романі *“Lust for Life”* формується такими концептуальними метафорами як:

ТВОРЧИЙ ШЛЯХ Є БОРОТЬБА – *“Day after day they battled with their flaming pallets...”* (Stone, 424); *“They fought for their ideas to the last drop of nervous energy”* (Stone, 419); *“...as he was preparing to attack a new canvas”* (Stone, 264); *“Something has been trying to push itself out of me all these years and I wouldn’t let it in. I beat it back”* (Stone, 122); *“Your work shows at least that you have been struggling”* (Stone, 141).

ТВОРЧИЙ ШЛЯХ Є СТРАЖДАННЯ – *“...I’ve gone hungry for years...I’ve gone without a roof over my head, walking in the rain and snow with hardly anything else, ill and feverish and abandon”* (Stone, 214); *“The malicious process of putting on the paint was a torture to him, but looking at the canvas afterwards was even worth”* (Stone, 366); *“It (creation) brought him more pain than happiness”* (Stone, 127).

ТВОРЧИЙ ШЛЯХ Є ЖИТТЯ – *“...But painting was the meat and drink of life to them”* (Stone, 419); *“I’ve kept alive these last miserable years because I had to paint, because I had to say the things that were burning inside of me”* (Stone, 498).

ТВОРЧИЙ ШЛЯХ Є ПЕРЕМОГА – *“All these eight years of intense labour were at last expressing themselves in a great burst of triumphal energy”* (Stone, 377); *“One starts with a hopeless struggle to follow the nature and everything goes wrong; one ends by calmly creating from one’s palette, and nature agrees with it and follows”* (Stone, 291-292).

ТВОРЧИЙ ШЛЯХ Є САМОЗНИЩЕННЯ ЛЮДИНИ – *“He was burnt out. He was weary, unspeakably weary. He felt empty, drained, washed out, as though the hundreds upon hundreds of drawings and paintings that had followed out of him in the past ten years had each taken a tiny spark of his life”* (Stone, 496).

Виокремлені концептуальні метафори розкривають зміст концепту ТВОРЧИЙ ШЛЯХ, що постає в романі І. Стоуна як довгий, складний, болісний процес становлення творчої особистості, що в результаті веде до повного самознищення людини. Творчий шлях

у досліджуваному біографічному романі характеризується дискретністю: він складається з певних етапів, фрагментів, має початкову та кінцеву точки. На ньому людина стикається з безліччю перешкод, які треба подолати, переживає злети та падіння.

У подальших дослідженнях ми маємо на меті проаналізувати особливості текстового втілення концепту ШЛЯХ, що знаходить своє метафоричне переломлення не тільки у відображенні творчої сфери діяльності героїв біографічних романів, а також і в описі соціальної сфери, що надасть можливість більш повного та багатоаспектного представлення змісту концепту ШЛЯХ в англomовних біографічних романах.

Використана література:

1. Арутюнова Н.Д. Путь по бездорожью // Логический анализ языка. Языки динамического мира / Отв. ред. Н.Д. Арутюнова, И. Б. Шатуновский. – Дубна: Междун. ун-т природы, общества и человека “Дубна”, 1999. – С.3-18.
2. Аскольдов С.А. Концепт и слово // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология / Под ред. проф. В.П. Нерознака. – М.: Academia, 1997. – С. 267–279.
3. Бабенко Л.Г., Казарин Ю.В. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика: Учебник; Практикум. – М.: Флинта; Наука, 2004. – 496 с.
4. Долбина И.А. Художественный концепт *брат* и его языковая репрезентация в романе Ф.М. Достоевского “Братья Карамазовы”: Автореф. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Кемеровский гос. ун-т. – Томск, 2004. – 18 с.
5. Зусман В.Г. Диалог и концепт в литературе. Литература и музыка. – Нижний Новгород: ДЕКОМ, 2001. – 167 с.
6. Зусман В. Концепт в системе гуманитарного знания // Вопросы литературы. – 2003. – № 4/5. – С. 3-29.
7. Кагановська О.М. Текстові концепти художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя): Дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.05. – К., 2003. – 503 с.
8. Красных В.В. От концепта к тексту и обратно // Вестник МГУ. Сер. Филология. – 1998. – № 1. – С. 53-69.
9. Маслова В.А. Поэт и культура: Концептосфера Марины Цветаевой: Учебн. пособ. – М.: Флинта; Наука, 2004. – 256 с.
10. Мухачева А.М. Концепт пути, его метафорическое преломление в именовании сфер человеческой жизни // Язык в поликультурном пространстве: Материалы 1-й Межд. научн.-практ. конф. “Преподавание языков в поликультурном образовательном пространстве”. – Томск: Изд-во Томск. политех. ин-та. Ин-т языковой коммуникации, 2001. – С. 117-121.
11. Невская Л.Г. и др. Концепты пути в фольклорной модели мира (от Балтии до Балкан) // Славянское языкознание. – XII Междунар. съезд славистов. – М.: Наука, 1998. – С. 442–457.
12. Никитина С.Е. Роду путешественного... (О концепте пути в русских конфессиональных культурах) // Логический анализ языка. Языки динамического мира / Отв. ред. Н.Д. Арутюнова, И. Б. Шатуновский. – Дубна: Междун. ун-т природы, общества и человека “Дубна”, 1999. – С. 297–304.
13. Ніконова В.Г. Художні концепти в трагедіях Шекспіра: методика ідентифікації // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Філолог. науки. – № 78. – Черкаси: Черкас. нац. ун-т, 2005. – С. 21-32.
14. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 4-е изд.. – М.: Азбуковник, 1999. – 944с.
15. Пальчевська О.С. Концепт ШЛЯХ в англійській, французькій та українській мовах: лінгвокогнітивний та етнолінгвістичний ракурси: Автореф. ... канд. філол. наук: 10.02.15 / Донецьк. нац. ун-т – Донецьк, 2006. – 20 с.
16. Радзівська Т.В. Концепт шляху в українській мові: поєднання ідеї простору і руху // Мовознавство. – 1997. – № 4-5. – С. 17-26.
17. Стернин И.А. Методика исследования структуры концепта // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Сб. ст. – Воронеж: ВНУ, 2001. – С. 58–65.
18. New English Dictionary and Thesaurus. – New Lanark: Geddes and Grosset, 2000. – 1008 p.
19. Stone I. Lust for Life. A Biographical Novel of Van Gogh. – N.Y.: New American Library, 1964. – 509 p.